

SPINOZA
Bir İSPİNOZUN SEVGİ ÇAĞRISI

ESERLERİNDEN SEÇKİLER

DERLEYEN/ÇEVİREN
KENAN SARIALIOĞLU

FOL® 22

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 13858

FELSEFE 22
SPINOZA DİZİSİ 01

SPINOZA/BİR İSPİNOZUN SEVGİ ÇAĞRISI
KENAN SARIALIOĞLU

DERLEYEN/ÇEVİREN: KENAN SARIALIOĞLU

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
SON OKUMA: OSMAN BARAN KAPLAN
LATİNCE ÇEVİRİLER: NALAN ERGÜN
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-80688-0-3

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987

I. BASKI: MAYIS 2019

İLETİŞİM ADRESLERİ
CINNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

KENAN SARIALIOĞLU

Trabzon'un Of ilçesinde doğdu (1946). Kimya mühendisliği önlisans eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü *Materyalizm ve Ahlak* başlıklı teziyle bitirdi. Karadeniz Eğitim Fakültesi'nde öğretim görevlisi (1984-87), Trabzon Belediyesinde Kültür Müdürü (1990-95), Trabzon İl Kültür Müdürü (1996-97) ve Gümüşhane İl Kültür Müdürü olarak görev yaptı. Mardun Artuklu Üniversitesi Felsefe bölümünden emekliye ayrıldı.

Başlıca telif ve çeviri eserleri: *Materyalizm ve Ahlak - Betimsel Bir Etik Denemesi* (1999); *Cioran: Tebessüm, Sırtma ve Ötesi* (2019); *Spinoza: Bir İspinozun Sevgi Çağrısı* (2019); *Ömer Hayyam, Bir Çöl Rüzgârı Ömrümüz* (1995); *Sadi, Ateş ve İpek* (1999); *Mevlânâ, Hiç kimse ve Dolunay* (1999); *Cioran, Doğmuş Olmanın Sakıncası Üzerine* (2001); *Cioran, Varolma Eğilimi* (2002); *Chamfort, Soğuk Kül* (2003); *Mevlânâ, Cân Yücedir Göklerden* (2004); *Nietzsche, İnsan: Çoğul ve Tek Başına* (2019); *Sartre, Heyecanlar Üzerine Bir Kuram Taslağı* (2018).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
SPINOZA YA DA NİÇİN SPINOZA? KENAN SARIALIOĞLU	
BİRİNCİ BÖLÜM	13
SPINOZA: YAŞAMI, FELSEFESİ VE YAPITLARI ANDRÉ CRESSON	
1. Yaşamı	13
2. Felsefesi	22
3. Yapıtları	51
İKİNCİ BÖLÜM	55
SPINOZA: ESERLERİNDEN SEÇKİLER	
ANLAMA YETİSİNİN İYİLEŞTİRİMİ ÜZERİNE	
Anlama Yetisinin İyileştirimi Üzerine	57
Hakikati Araştırmak İçin En İyi Yöntemi Nasıl Bulmalı?	62
ETİKA	
Tanımlamalar	63
Aksiyomlar	65
Tanrı Hakkında Doğru Bilgi	66
Ereksel Nedenlerin Yadsınması	71
Tanrı, O'nun Anlama Yetisi ve Anlama Yetisinin Nesnesi Özdeştir	76
Duygulanımların Kökeni ve Doğası Üzerine	77
İnsanın Köleliği ya da Duygulanımların Gücü Üzerine	79
İnsanın Toplumda Yaşamada Yarar Vardır	83

Ruh Gücü	84
Gülme	85
Din, Öncesiz-Sonrasız Yaşam Bilgisine Bağlı Değildir	86
İnsan Ruhu Öncesiz-Sonrasızdır	88
TEOLOJİK-POLİTİK İNCELEME	
Teolojik-Politik İnceleme'ye Önsöz	89
Toplum Üzerine	94
Herkesin Doğal ve Medeni Hukuk Üzerine Düşünme Özgürlüğü	96
Özgür Bir Devlette, Herkesin İstedığı Gibi Düşünme ve Düşündüğünü Söyleme Hakkı Vardır	102
Kadınlar Yönetici Olabilir mi?	104
KISA İNCELEME	
Tanrı'nın Varoluşu Üzerine	105
MEKTUPLAR	
Gerçek Din Üzerine	107
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SPINOZA YAZILARI	
SPINOZA'YLA AMOR INTELLECTUALIS	111
NERMİ UYGUR	
TEVFİK FİKRET VE SPINOZA	125
KENAN SARIALIOĞLU	
SPINOZA VE İBN-İ ARABÎ	129
HÜSAMEDDİN ERDEM	
SPINOZA'NIN ETİKA'SI BAĞLAMINDA ŞİİRİN KAVRAMSAL AÇILIMI	134
ŞENER AKSU	
SPINOZA KAYNAKÇASI	145
DİZİN	149

SUNUŞ

SPINOZA YA DA NİÇİN SPINOZA?

- Çünkü o, yüreği olan akıl; akılı olan yürektir.
- O, Tanrı derken Doğayı, Doğayı derken Tanrı'yı düşünür.
- İnsanın doğal hâldeyken, onun sözüne sadık olması beklemez.
- Spinoza, insanın doğasına aykırı hareket etmeye zorlanmasını kabul etmez.
- O, doğada 'kötü' olarak nitelenecek hiçbir olayın olmadığını inanır.
- Doğal nedenleri bilmediğimizde tanrısal gücü bilemeyeceğimizi, tanrısal güç ve doğa yasalarının bir ve aynı şey olduğunu söyler.
- Spinoza "Havaya atılan bir düşebilseydi kendi isteğiyle yere düştüğünü sanırdı." der.
- O, sevinci de, kederi de doğal zorunluluk sayar.
- Tutkuları ve duyguları aklın rehberliğine bağlar.
- Spinoza, mutluluk için aklın rehberliğini kabul eder.
- O, kendisi için arzu ettiği şeyi başkaları için de arzu eder.
- İnsanın güvenliği ve mutluluğu için toplumsallığı gerekli görür.
- Spinoza, komşunun komşuya sunduğu bir avuç közdür.
- O, insanın sevinçli duygulanımları arttığı ölçüde yaşama gücünün de arttığını düşünür.
- İnsanın ister arzuyu, ister akılı rehber almasının hep doğal yasalar içinde olduğunu söyler.

- Spinoza, akla bağlı kalan insanın Tanrı'ya da bağlı olduğunu ve böylece özgür olduğunu söyler.
- O, insanın kendini özgür sandığı, oysa ellerinde ihtirasların, kötü huyların görünmez zincirleri olduğunu anlatır.
- Erdemin akla uygun davranmak olduğunu düşünür.
- Spinoza, felsefenin genelleştirilmiş bir matematik olduğunu anlatır.
- O, insan için en değerli olan şeyin yine insan olduğunu bildirir.
- İnsanın şifasının yine insanda olduğunu söyler.
- Spinoza, kalplerin silahla değil sevgi ve yüce gönüllülikle fethedileceğini bilir.
- O, bir sevinç çığlığıdır, bir ispinoz kuşudur hep sevgiyi çağırır.

KENAN SARIALIOğLU

BİRİNCİ BÖLÜM SPINOZA: YAŞAMI, FELSEFESİ VE YAPITLARI

ANDRÉ CRESSON

1. Yaşamı

Spinoza'nın yaşamını, La Haye'da yaşayan iki Hollandalının, hemşerileri Rahip Colerus ve Lucas'ın bize bıraktığı ve filozofun ölümünden biraz sonra, onu tanyanların tanıklığına göre yazılan anlatılardan biliyoruz. Amsterdam Yahudi Birliği'nin belgelikleri, Spinoza'nın ve çağdaşlarının çok sayıda bıraktığı mektuplar boşlukları kısmen doldurma, Colerus ve Lucas'ın birçok hatasını düzeltme olanağı sağlıyor.

Yahudilerin İberik Yarımadası'ndaki yaşamları Araplar ülkenin egemenleri olduğu çağlarda dayanılabilirdi; 'Mağrip tahtının son çiçekçisi' Granada Katolik kralların ellerine düştükten sonra (1492) işler değişir: Ferdinand'ın bir fermanı İspanya Yahudilerini sürgüne yollar. 300.000 kişi yarımadayı terk eder. Bazıları İtalya'ya gider. Cenova onları reddeder, Napoli kabul eder, ancak veba birçoğunu kırıp geçirir; Venedik, Fransa, Ferrara iyi karşılar onları. Ötekiler Afrika kıyılarına ulaşır; orada yerliler tarafından ya öldürülür ya da köle edilirler. Daha talihli olanlar yaşamın görece daha mutlu olduğu Müslüman Doğu'ya varır. Büyük bir sürgün dalgası Portekiz'e yönelir. Orada uzun süre kalmak mümkün olmaz. Engizisyon ülkeye girmiştir, odun yığınları tutuşmaktadır; kaçmak gerekir. Fransa ve İngiltere, ilan edilen Yahudileri kabul etmez. Hollanda'da umulmadık bir

sığınak açılır; önemli bir sayı koşulların pek güvenilir olmadığı Orta Avrupa'dan gelen dindaşlarının yanına yerleşir.

Birleşik Eyaletler (Provinces-Unies), sermaye ve deneyim birikimini onlara taşıyan bu kaçakları kabul etmekte kendilerinin çıkarı olduğunu anlamışlardır. Yahudilerin durumu yasal bir kabulü hemen benimsedi. Özgürdüler, ibadetlerini yapabiliyorlardı; geleneklerine karışan yoktu, sadece ülkenin kadınlarıyla evlenmeleri yasaklanmıştı. Amsterdam'da hemen iki sinagog dikilir. Biri Orta ya da Doğu Avrupa'dan gelen Yahudiler, yani Aşkenazlar için; öteki de İspanya-Portekiz Yahudileri, Sefaradlar için.

Reinach¹ anlatıyor: 'Yeni Kudüs', Yahudi birliği zenginliğiyle çok sayıda doktor, şair ve bilginiyle –bunlar bu cemaatin üyesiydiler– ve törenlerinin gevşekliğiyle de eski İskenderiye'yi hatırlatıyordu; bundan dolayı hahamlar Ortodoksluğu savunmak ve otoritelerini sürdürmek için aforoz kurumundan yararlanmaktan, hatta onu kötüye kullanmaktan çekinmiyorlar, atalarının ya da bizzat kendilerinin bunca acısını çektiği Engizisyon'un tavrılarına da bilinçsizce öykünüyorlardı.

Baruch de Spinoza da Portekiz'den gelen bu ailelerden birine mensuptu. Portekiz'den kaçan Baruch Michael de Spinoza ailesinin reisi Nantes'de bir süre kaldıktan sonra Amsterdam'a vardı; orada birliğin başkanı oldu. Oğlu Michael, Keter Thora Seferad Okulu'nun başkanı oldu; iki kez evlendi; ilk evliliğinde 2 kızı Rebecca ve Miriam dünyaya geldi; ikinci karısı ona bir oğul verdi: Baruch. Ailenin adını ölümsüz kılacak olan işte Baruch Spinoza bu idi.

Baruch de Spinoza 24 Kasım 1632'de, Burgwal'in üstünde, eski sinagogun yanındaki baba evinde doğdu. "Baruch çocukluğundan beri ve daha sonra gençliğinde de doğanın ona hiç de nankör olmadığını gösterdi. Canlı bir imgelem

¹ Theodore Reinach (1860-1928): Yahudi asıllı Fransız sikke uzmanı ve tarihçi *Yahudilerin Tarihi (Histoire des Israelites)* adlı eseri yazdı (1885). Colloge de France'da sikke ve madalyalar üzerine dersler verdi. (Çev.)

(*imagination*) ve müthiş bir kavrayıcı kafaya sahip olduğu kolayca görülür.” İlk İbrani cemaat okuluna, yedi sınıfa ayrılmış büyük bir kurum olan Keter Thora’ya, sonra da Pereria rahip okuluna gitti. İbranice öğrendi, aralarında iki ünlü haham Manassé ben İsrail ve Samuel Morteira’nın da bulunduğu hocalarıyla birlikte kutsal metinler Talmud ve Kabbala’yı okudu ve yorumladı. Babası ona İspanyolca ve Portekizce öğretti. Latince öğrenmek istiyordu, bu dilin bilgisini öğrenmesinde dinsel açıdan hiçbir sakınca görülmediği için, hekimlik yapan, sonra burjuvadan birkaç öğrencinin de kabul edildiği bir okul açan Hollandalı Van den Enden’le çalıştı. Van den Enden ona sadece Cicero’nun dilini değil matematik ve fizik de öğretti ve ona birkaç hekimlik kavramı da verdi.

Van den Enden’in, öğrencilerini çalıştırmadığı zaman onların yanında kendisinin yerini alan bir kızı vardı; söylendiğine göre, Spinoza bu kıza tutkunmuş ve kız bir rakibi tercih etmiş görüldüğünden derin bir düş kırıklığına uğramışmış. Hemen hemen kesin olan şu ki Van den Enden Spinoza’ya sadece eski yazarları değil kilise babalarını (skolastikler) ve Descartes’ı da tanıtmıştır. Dahası, öğrencilerine Latince ve matematikten başka şeyler öğretmekle ve ‘genç insanların zihnine ilk ateizm tohumlarını serpmek’le suçlanmışsa da hiç şaşmamak gerekir; Enden Hollanda’yı terk etti, Fransa’ya geldi, Rohan şövalyesi ve Madame de Villers’le bir komploya adı karışınca idama mahkûm edildi.

Spinoza, Van den Enden’le çalışırken ailesinde tanıdığı, hocalarından ve okul arkadaşlarından edindiği düşünce biçimlerinden, öğretilerden, ilkelere bambaşka fikirler karşısında buldu kendini; bilimsel araştırmaları, okumaları hahamların okulda ona öğrettiği her şey üzerinde yeniden düşünmeye yöneltti onu. Sinagogu da düzenli bir şekilde ziyaret etmekten hemen vazgeçti. Törenleri daha seyrek olarak izledi ve Ortodoks Yahudiliğin kabul edemeyeceği sözler söyledi. Onu yeniden dine döndürmeyi denediler; onu

öğrenci gibi gören Morteira, böyle bir kafanın kendisine sağlayabileceği güçlü bir desteği Yahudi dininde tutmakta çok yarar olduğunu iyi biliyordu; Spinoza'nın Yahudi dine bağlı kalması için övgüye değer çabalar gösterdi. O, düşünce özgürlüğü istiyordu. Ayrıca ona dayatılacak olan aşağılamalara da asla razı olmazdı, hata denilen şeyin doğru olduğunu kabul ediyor, yeniden doğru yola girmek istiyordu; ruhun ölümsüzlüğünü yansıyan ve suçlu olduğunu kabul etmeye razı olan Uriel da Costa'ya reva görülen muameleleri hatırlıyordu. Bir sütuna bağlanan Uriel da Costa otuz dokuz kırbaç yedikten sonra, bütün müminlerin üstünden geçmesi için sinagogun eşğine yığılıvermişti.

Spinoza'ya karşı öfke büyüyordu; biri yobaz bir hançerle saldırdı ona, ancak bereket versin sadece gömleği parçalandı. Amsterdam'da yeterince güvenlikte olmadığını hisseden Spinoza düşüncelerini ve araştırmalarını tam bir huzur içinde izleyebilmesi için başka bir yere çekilmeyi düşünüyordu.

Babasının ölümünden (1654) sonra, onun daha da uzlaşmış olan tavrı karşısında Yahudi birliği Temmuz 1656'da aforozu dile getirdi; Tanrı yasasına düşman olan bu kâfirin suçları ilan edildikten sonra bir haham tarafından lanetlendi:

Aramızdan tamamen atılsın, hiç kimse onunla alış veriş yapmasın, ona yaklaşmasın ve onunla aynı çatı altında bulunmasın... Gece gündüz ona lanet okunsun!

Spinoza kendini savunması için, ne yazık ki bugün kayıp olan bir dilekçe yazdı; ama etkisi olmadı. Ona yüklenen suçlamalar Amsterdam yargıçlarının kulaklarına geldi: Spinoza zararlı fikirleri olan, tehlikeli bir adamdı; kentte bulunması karışıklıklara yol açabilirdi; Amsterdam yargıçları tarafından birkaç aylık sürgüne mahkûm edildi.

Bu karar, filozofun yaşam öyküsünü yazan yazarlardan birinin yazdığına göre, 'hakikati bulacağına sessiz bir yalnızlık' içinde yaşamak için onu terk etme arzusunu daha da